

Osmanlı Hilal-i Ahmer Şeref Defteri*

Ottoman Red Crescent Honor Book

Eray Serdar Yurdakulⁱ, Nuray Güneşⁱⁱ, Fatih Namalⁱⁱⁱ

ⁱ Dr. Öğr. Üyesi, SBÜ Gülhane Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Deontoloji AD, <https://orcid.org/0000-0003-0556-393X>

ⁱⁱ Doktora Öğr., SBÜ Gülhane Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Deontoloji AD, <https://orcid.org/0000-0001-6450-373X>

ⁱⁱⁱ Doktora Öğr. Dr., SBÜ Gülhane Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Deontoloji AD, <https://orcid.org/0000-0002-3087-1072>

ÖZ

Amaç: 14 Nisan 1877 yılında kurulan Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin ilk başkan yardımcılığı görevine Nuriyan Efendi getirilmiştir. Nuriyan Efendi adına yapılmış olan orijinal bir fotoğraf albümü Gülhane Tıp Tarihi Müzesi envanterinde bulunmaktadır. Dönemin Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti üyeleri, hastaneleri ve yapılan faaliyetlere ait birçok fotoğraf içeren bu albümün literatürdeki bilgiler eşliğinde tanıtılması ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Başkan Yardımcılığı görevi yapmış olan Nuriyan Efendiye ait fotoğraf albümü incelenmiştir. Fotoğraflarda bulunan Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin üye, hastane ve yapılan faaliyetleri tarihsel metinler üzerinden araştırılarak bulgular kısmında sunulmuş ve literatür eşliğinde tartışılmıştır.

Bulgular: Nuriyan efendiye ait albümde bulunan fotoğraflara yönelik yapılan araştırmada Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez Komite Üyeleri ve Muavenet Heyeti toplam 11 kişiden oluşturulduğu ve zaman içinde ihtiyaçlara bağlı olarak bu sayının arttırıldığı görülmüştür. Muavenet Komitesine bağlı olarak çalışacak dört İhtisas Komisyonu kurulmuştur. Cemiyet tarafından 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sırasında 27 sabit hastane ve 9 seyyar cerrahi hastane tesis edilmiştir.

Sonuç: Nuriyan efendiye ait fotoğraf albümü Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kuruluş dönemine ve 1877-1878 Osmanlı Rus savaşına ait önemli fotoğraflar içeren ve dönemin şartlarını ortaya koyan orijinal bir eserdir. Albüm bu eşsiz fotoğraflarıyla Türk Kızılay'ının ilk şeref defteri sayılabilecek bir öneme sahiptir.

Anahtar kelimeler: Hilal-i Ahmer (Türk Kızılayı), Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Nuriyan Efendi, Osmanlı-Rus Harbi

ABSTRACT

Objective: Nuriyan Efendi was appointed as the first vice president of the Ottoman Crescent Society, which was established on April 14, 1877. An original photo album made in the name of Nuriyan Efendi is in the inventory of Gülhane Medical History Museum. This album, which contains many photographs of the Ottoman Hilal-i Ahmer Society members, hospitals and activities of the period, is aimed to be introduced and evaluated with the information in the literature.

Material-Methods: The photo album of Nuriyan Efendi, who served as the Vice President of the Ottoman Crescent-i Ahmer Society, was examined. The members, hospitals and the activities of the Hilal-i Ahmer Society, which are found in the photographs, were researched through historical texts, discussed with the literature and presented in the findings section.

Results: In the research for the photos in the album belonging to Nuriyan Efendi, it was observed that the Hilal-i Ahmer Society Central Committee Members and the Muavenet Committee consisted of 11 people and this number was increased over time depending on the needs. Four Specialization Commissions have been established to work under the Assistance Committee. During the 1877-1878 Ottoman-Russian War, 27 fixed hospitals and 9 mobile surgical hospitals were established by the Society.

Conclusion: The photo album belonging to Nuriyan Efendi is an original work that contains important photographs of the foundation period of the Hilal-i Ahmer Society and the Ottoman-Russian war of 1877-1878 and reveals the conditions of the period. The album has an importance that can be considered as the first honor book of the Turkish Red Crescent with these unique photographs.

KeyWords: Hilal-i Ahmer (Turkish Red Crescent), Ottoman Red Crescent Society, Nuriyan Efendi, Ottoman-Russian War

*Lokman Hekim Dergisi, 2021; 11 (1): 173-192

DOI: 10.31020/mutfd.813211

e-ISSN: 1309-8004, ISSN 1309-761X

Geliş Tarihi – Received: 20 Ekim 2020; Kabul Tarihi - Accepted: 17 Ocak 2021

İletişim - Correspondence Author: Eray Serdar Yurdakul <erayserdar.yurdakul@sbu.edu.tr >

Giriş

Kuruluş amacı savaş sırasında yaralı askerlere yardım etmek olan Kızılay, tarihi süreç içerisinde “yardım etmek” felsefesini değiştirmeden farklı misyonları da bünyesine katan bir kuruma dönüşmüştür. Kızılay günümüzde sosyal refahın sağlanması, toplumsal dayanışmayı sağlamak, yoksul ve muhtaç insanlara barınma, beslenme ve sağlık yardımı ulaştırmak gibi önemli görevleri üstlenmektedir. Bu amaçlarla kan, afet, uluslararası yardım, göç ve mülteci hizmetleri, sosyal hizmetler, sağlık, ilk yardım, eğitim alanlarında faaliyet sunmaktadır.¹ Yaptığı yardımlarla ülkenin en önemli kurumlarından olan Türk Kızılayı sadece bu ülke vatandaşlarının değil pek çok yardıma muhtaç ülke vatandaşlarının da sevgisini kazanmış ve ülkemizi tüm dünyada gururla temsil eden bir kurumdur. Kızılay’ın hem Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde ortaya koyduğu çalışmaların belgelenmesi hem ülke hem de dünya tarihindeki savaş ve afet gibi kaotik ve tartışmaya açık durumlarda milletlerin gösterdiği reflekslerin ortaya konması ve doğru tarihsel bilgilere ulaşılması için önemlidir. Kızılay’ın kuruluş aşamasında yaşanan zorlu tarihsel sürecin ortaya konması ise hem o çalışmaları yapanlara karşı bir borç hem de bu misyonu hala devam ettiren kurumun üzerlerine yüklenen ödevin ne kadar büyük olduğunun fark edilmesi açısından önemlidir.

Kızılay’ın kuruluşu dünya tarihindeki önemli bir dizi olay sonrasında gerçekleşmiştir. Muharebe esnasında yaralanan askerlere taraf gözetmeksizin yardım etmek ve bu yaralılara sağlık hizmeti verenlerin tarafsız kabul edilmesini sağlamak amacıyla uluslararası bir kurum oluşturma fikri, insanlık tarihinde devamlı olagelmıştır. Bu amaçla ortaya konan çabalar 19. yüzyılın sonlarında Avrupa’da meyve vermiş ve Cenevre Sözleşmesinin imzalanması ve Kızıl Haç örgütünün kurulması ile sonuçlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nda Kızıl Haç’a benzer ilk kuruluşun açılışı yaralı askerlere yardım cemiyeti olarak 11 Haziran 1868 tarihinde gerçekleşmiştir. Azalan ilgi nedeniyle 1874 yılında dağılan kuruluş Nuriyan ve Peştemalciyan Efendiler’in bir komisyon kurarak yaptıkları çalışma sonucunda 1876 yılında yeni bir yönetim kurulu oluşturularak yeniden faaliyete geçmiştir. Yönetim kurulunda başkan yardımcılığı görevini üstlenen Nuriyan Efendinin adına döneme ait yapılan faaliyetlerle ilgili bir fotoğraf albümü oluşturulmuştur. Nuriyan Efendi döneminde yaşananları ölümsüzleştiren bu eserin içerisindeki fotoğrafları ve fotoğraflarda bulunan yapı ve kişilerin tarihi süreçteki yeri, dönemin kısa tarihçesi eşliğinde tanıtılacaktır.

Cenevre Sözleşmesi ve Kızılhaç’ın Tanınması

İsviçreli, hamiyetli bir iş adamı olan Henry Dunant (1828-1910), İtalya-Avusturya arasında gerçekleşen Solfarino Savaşın’nda(1859) yaralı askerlerin düştükleri hazin duruma şahit olmuştu ve bu olay ile ilgili hatıralarını “Bir Solfarino Hatırası” isimli kitabıyla neşretmişti. Cenevre’de önemli bir hukukçu olan Gustave Moynier (1826-1910) Henry Dunant’ın savaş yaralıları konusundaki fikirlerinden etkilenerek bu konuda çalışma yapabileceğini değerlendirdiği yardımseverleri bir araya getirdi. Böylece, “Beşler Komitesi” olarak da bilinen Henry Dunant, Guillaume-Henry Dufour, Gustave Moynier, Louis Appia ve Thodore Maunoir tarafından toplanılan kurul, ileride “Uluslararası Kızılhaç Komitesi” olacak olan “Uluslararası Askeri Yaralılara Daimi Yardım Komitesi” olarak 17 Şubat 1863 yılında faaliyetlerine başlamıştır.²

Komite Başkanı Gustave Moynier tarafından tüm Avrupa devletleri davet edilerek 1863 yılı Ekim ayında resmi olmayan bir konferans düzenlenmiştir. Konferans sonucunda; sabit-seyyar hastanelerin, resmi sıhhi ve yardımcı personelin, yaralılara yardım edenlerin tarafsız sayılması, sıhhi personeli ayırt edici bir alamet kabul edilmesi, her ülkede seyyar ve sabit hastaneler için ortak bir bayrağın kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kararların hükümetler arasında bağlayıcılığını sağlamak için İsviçre Federal Hükümeti devreye girerek, siyasi bir konferans düzenleyip bu konferansa tüm Avrupa devletleri ve Amerika’yı davet etmiştir.³ Bu çabaların nihayetinde 8-28 Ağustos 1864 tarihlerinde Cenevre’de 16 devletin katılımıyla bir konferans düzenlenmiştir. Bu toplantıya İsviçre’nin dışında Amerika Birleşik Devletleri, Belçika, Danimarka,

Fransa, Hess, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsveç, İtalya, Portekiz, Prusya, Rusya, Saksonya ve Wurtemberg katılmıştır. Konferansa katılmayan devletlere de imzalamaları için bir yıl bir yıl süre tanınarak, 22 Ağustos 1864'te Cenevre Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu antlaşma ile orduların sağlık hizmetleri sunumunda beyaz zemin üzerine kırmızı haç kullanılması zorunlu hale gelmiştir.⁴

Kızılay'ın Kuruluşu ve Hilali Ahmer'in Tanınması

Cenevre sözleşmesiyle sonuçlanan konferansa katılmayan Osmanlı Devleti, fayda sağlamasa bile zararı da olmayacağı düşüncesiyle bir yıllık süre dolmadan 5 Temmuz 1865'te Cenevre Sözleşmesini imzalamıştır.^{5,6} Bununla beraber, sözleşme kapsamında bir yardım cemiyeti oluşturulması için ilk girişim Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane hocalarından Dr. Abdullah'ın 1867'de Paris'te bir sergiye katılmasıyla başlamıştır.³ Macar asıllı Dr. Abdullah Bey, 1867'de Osmanlı Devleti temsilcisi olarak Paris Uluslararası Sergisi'ne katılmış ve sergi dolayısıyla Paris'te düzenlenen Sıhhiye Konferansı'na da iştirak etmiştir. Milletlerarası Yardım Komitesi tarafından Osmanlı Devleti daimî temsilcisi olarak seçilen Abdullah Bey'e 19 Eylül 1867 tarihinde Osmanlı Devleti'nde yaralılara yardım derneği kurması için görev verilmiştir.⁷

Dr. Abdullah Bey'in Cenevre Sözleşmesi hükümlerince bir cemiyet kurma çabaları resmi makamlarca çok karşılık bulmasa da mükerrer girişimleri sonucunda Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa'dan destek görmüş ve Kırmızı Dr. Aziz Bey'in de katkılarıyla Tıbbiye Nazırı Marko Paşa başkanlığında, "Mecruhin ve Marda-yı Askeriye İmdat ve Muavenet Cemiyeti" kurulmuştur.⁸ Dr. Abdullah Bey, 20 Haziran 1868 tarihinde Uluslararası Kızılhaç Komitesi Başkanı Moynier'e, ekinde 11 Haziran 1868 tarihli Osmanlı yardım cemiyeti için geçici bir kurulun oluşturulduğunu belirtilen ve üyelerinin isimleri yazılı niyet bildirgesi yer alan bir mektup göndermiştir. Niyet bildirgesinin tarihi olan 11 Haziran 1868, hem Uluslararası Kızılhaç Komitesi hem de Türk Kızılay Derneği tarafından Kızılay'ın resmi kuruluş tarihi olarak kabul edilmektedir.^{4,9,10}

Çoğunluğu hekim olmak üzere toplam 66 üyeden müteşekkil Mecruhin ve Marda-yı Askeriye İmdat ve Muavenet Cemiyeti'nce oluşturulan encümen bir nizamname hazırlamış, 1869 yılında cemiyet üyeleri huzurunda okunarak uygun bulunan bu nizamname hükümet onayına sunulmuştur. Nizamname sivillerin askeri işlere karışmasının sakıncalı bulunması nedeniyle dönemin en yüksek askeri mercii olan Bab-ı Seraskeri tarafından onaylanmamıştır.² Dr. Abdullah Bey'in çabalarıyla varlığı sürdüren cemiyet, onun ölümü ve azalan ilgi nedeniyle 1874 yılında dağılmıştır.⁸

Cemiyetin dağılmasının hemen ardından Osmanlı Devleti çok sıkıntılı bir süreç ile karşı karşıya kalmıştır. 1875'te Balkanlarda başlayan ayaklanmalar, dış borçların ödenememesi nedeniyle Avrupa Osmanlı aleyhine tavır almıştır. 30 Mayıs 1876'da Sultan Abdülaziz hal edilmiş yerine V. Murad geçirilmiş, doksan gün sonra o da tahttan indirilerek yerine II. Abdülhamid geçmiştir. Bir süredir ayaklanmaları destekleyen Rusya'nın Osmanlı'ya savaş ilan etmesi ile 24 Nisan 1877'de başlayan Osmanlı-Rus Harbi Osmanlı Devleti'ne büyük kayıplar verdirmiştir.⁴ Balkanlardaki ayaklanmalar sırasında Sırp ve Karadağlılar Kızılhaç cemiyetlerinden yardım görürken, Osmanlı askerleri yaralıları ile bir başına kalmıştır. Cenevre Sözleşmesi'ne imza atan Osmanlı Devleti'nin de bu yardımlardan faydalanması için Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nden mektuplar gönderilmiş ve nihayetinde görülen lüzum üzerine bir yardım cemiyeti kurulması için yeniden çalışmalara başlanmıştır.¹¹

Bu kapsamda, Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane Başkanı Nuriyan ve Peştemalcıyan Efendiler bir komisyon kurarak Sadrazam Mehmet Rüşdü Paşa'ya başvurmuşlar ve onay alarak gerekli çalışmalara başlamışlardır.⁸ Yaralı askerlere yardım cemiyetinin yeniden kurulması için 12 Ağustos 1876'da sıhhiye ilgili tüm toplulukların temsilcilerinin katıldığı bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantıda başkanlığını Mektebi Tıbbiye Nazırı Dr. Marko Paşa'nın yaptığı bir yönetim kurulu oluşturulmuştur. Gündem maddeleri olarak Cenevre Sözleşmesinin uygulanması, uluslararası komitece tarafsızlık alameti olarak kabul edilen kırmızı haç yerine

Osmanlı Ordularında farklı bir alamet kullanılıp kullanılmayacağını araştırılması, bir tüzük oluşturulması ve merkez idare kurulunun seçilerek bir an önce yardımların toplanması konuları görüşülmüştür. Yine bu toplantıda karşı taraf tarafsızlığa riayet ederse tarafsızlığa hürmet edileceği ve haç işaretinin cemiyetin kurulmasına mâni olması nedeniyle Osmanlı Ordularında alamet olarak Hilal-i Ahmerin (Kırmızı Hilal) kabulü için Avrupa Devletlerine müracaat edilmesi kararlaştırılmıştır.³

Hilal-i Ahmer alameti hemen kabul görmese de ilk olarak Osmanlı-Rus Harbinde Prens Nikola, Osmanlı Ordusu Kızılhaç işaretine riayet ederse Hilal-i Ahmeri tanıyacaklarını bildirmiş ve böylelikle 1877 yılında alamet olarak kullanılmaya başlanmıştır.³

Cemiyetin kurulabilmesi için gerekli olan 100 üye sayısına ulaşıncaya 14 Nisan 1877'de Marko Paşa başkanlığında bir genel kurul yapılarak, Meclis-i Umur-ı Sıhhiye İkinci Başkanı Hacı Arif Bey cemiyetin başkanlığına seçilmiş, başkan yardımcılarını Dr. P.Sarell ve Devlet Şurası azasından Nuriyan Efendi görev almıştır. İdare Heyeti ve Muavenet Komitesi üyeleri belirlenerek, Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti kurulmuş, 11 Haziran 1877 tarihinde de Sultan II. Abdülhamid tarafından padişah himayesine alınmıştır.^{4,10}

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sırasında önemli faaliyetlerde ve hizmetlerde bulunan Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1896-1897 Yunan Harbi sırasında da bir kısım faaliyetlerde bulunmuş ancak sonraki dönemde tekrar ihmal edilmiştir.³ II. Meşrutiyetin ilanı ile cemiyetin üçüncü kez kuruluş çalışmaları başlamış, 1911'de tekrar heyetler oluşturulmuş ve görevine devam etmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte 1923 yılında "Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti", 1935'te "Türkiye Kızılay Cemiyeti" ve son olarak 1947 yılında "Türkiye Kızılay Derneği" adını almıştır.¹²

Amaç

14 Nisan 1877 yılında kurulan Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin -ilk adıyla "Mecruhin ve Mardayı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti"- kuruluş döneminde Başkan Yardımcılığı görevine getirilen Nuriyan Efendi'nin adına hazırlanan fotoğraf albümü Kızılay'ın kuruluş döneme ışık tutan önemli bir eserdir. Albüm Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin ilk merkez komite üyeleri, görevi başında hayatını kaybeden sağlıkçılar, toplantı salonları, cemiyete bağlı seyyar ve sabit hastaneler, hastane çalışanları, tedavi gören hastalar, hastalara yapılan operasyonlar, kullanılan depolar ve yaralı sevkine ait birçok fotoğraf içermektedir. Halen Gülhane Tıp Tarihi Müzesi envanterinde kayıtlı olan ve sergilenen bu eser kısıtlı sayıda ziyaretçi tarafından görülebilmektedir. Fotoğraflarda bulunan eser ve kişilerin tarihsel olaylarla ilişkisi, tarihsel süreçteki yerlerinin ve önemini ortaya konması ve orijinal bir eser olarak tanıtımının yapılması tıp tarihi literatürüne kazandırılması amaçlanmaktadır.

Yöntem

Çalışmada; defterde sergilenen bütün fotoğraflar ile ilgili bilgilere dönemin önemli tarihi kaynaklarında ve literatürde ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda;

1. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sırasında yaptığı faaliyetleri ve tıbbi müdahaleleri çok ayrıntılı biçimde ortaya koyan ilgili dönemde Fransızca olarak yayımlanmış Aux Blessés et Malades Militaires-Ambulances Fixes et Mobiles du Croissant Rouge 1877-1878 (Mecruhin ve Mardayı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti Sabit ve Seyyar Hastaneleri: 1877-1878) raporunun ilgili kısımları Fransızcadan Türkçeye tercüme edilmiştir.
2. İngiltere tarafından 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda yardım amacıyla gönderilen cemiyetin "Stafford House Komitesi Hasta ve Yaralı Türk Askerlerine Yardım Cemiyeti (Stafford House Committee for The Relief of Sick and Wounded Turkish Soldiers)" Raporu İngilizceden Türkçeye çevrilerek kullanılmıştır.¹³
3. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı konu alan yayımlanmış çalışmalar incelenmiştir.

4. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivine ait Osmanlı Arşivinde Kızılaya ait belgeler incelenmiştir.

Elde edilen literatür bilgiler ile albümdeki fotoğraflar karşılaştırmalı tarihsel analiz yapılarak fotoğraflarda yer alan kişi ve kurumlara yönelik bilgiler sunulmuştur. Bulgularda ilk olarak Nuriyan Efendi ve albümün evsafına yönelik bilgiler verilmiştir. Fotoğraflara yönelik olarak açıklamalarda; 1 ve 22. fotoğraflarda Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez Komite Üyeleri, 2. fotoğrafta şeref alanında ölen sağlıkçılar, 3. ve 4. fotoğraflarda merkez komitesi toplantı odası, 5-21. fotoğraflarda Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından kurulan hastaneler ve teşkiller hakkında bilgiler fotoğraf sırasıyla verilmiştir. Çalışma 05.06.2019 ile 05.10.2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Nuriyan Efendi

Açıklamaları Fransızca olan albümün adına düzenlendiği kişi olan ve cemiyetin başkan yardımcılığını yürüten Ohannes Nuriyan Efendi Sultan Mahmud'un sarraflarından Nuriyan Garabet beyin oğludur. Nuriyan Efendi 1876 yılından itibaren yirmibeş yıla yakın bir süre Şura-yı Devlet üyeliği yapmış olan saygın bir kişidir. Paris'te Hukuk ve Edebiyat eğitiminden sonra ondört sene Bâbîâli Tahrirat-i Hariciye Kalemî'nde görev yapmış olan Nuriyan Efendi, Şura-yı Devlet üyeliğine atanmadan önce Napoli Başşehbenderliği, Madrid ve Brüksel Fevkalade Sefaret Müsteşarlığı ile Divan-ı İstinaf Azalığı görevlerinde bulunmuştur.¹⁴

Albümün Evsafı

Çalışmamıza konu olan ve Gülhane Tıp Tarihi Müze envanterinde kayıtlı olan bu albüm, 1877-1878 yıllarına aittir. 53x39 cm ebatlarında olup, işlenmiş ahşap ön-arka kapaktan oluşmaktadır. Eserin kapak sayfasında Fransızca Osmanlı Askeri Yaralı Yardım Cemiyeti, 1878-1879 aşkına (de la societe ottomane de secours aux blesses militaires, cherre 1878-1879) yazmaktadır. İlk sayfası boş bırakılan albüm toplam 23 sayfa ve her sayfada birer fotoğraf olacak şekilde 22 fotoğraftan oluşmaktadır. Fotoğrafların alt kısmında fotoğrafların nereye veya kime ait olduğuna dair Fransızca bilgiler mevcuttur. Bu bilgilerin Türkçesi fotoğrafların altlarında fotoğraf numaralarıyla birlikte verilmiştir. Boş sayfanın sağ üst köşesinde muhtemelen eserin yapıldığı yer ve tarihi anlatan Fransızca kısa bir metin vardır. Ancak el yazısı tam olarak okunamamaktadır. Eserin kapakları ve iç sayfaları epeyce yıpranmış ve yer yer küflenmeler meydana gelmiştir.

1 Numaralı Fotoğraf

Albümde ilk sırada Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez Komite Üyelerinin tanıtıldığı fotoğrafları yer almaktadır. Oluşturulan nizamname doğrultusunda Merkez Komitesi, bir başkan, iki başkan yardımcısı, bir sekreter ve bir haznedardan oluşan beş kişilik İdare Heyeti ile bu heyet tarafından oluşturulacak dört tabip, bir eczacı, bir mühendis ve bir de haznedardan oluşan Muavenet Heyetinden teşkil edilmiş ve toplam 11 olan üye sayısı zaman içerisindeki ihtiyaçlar doğrultusunda arttırılmıştır. Nitekim fotoğrafta üye sayısının 17 olduğu görülmektedir (**Şekil 1, Tablo 1**).^{4,15}

Şekil 1. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez Komite Üyeleri

Tablo 1. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez Komitesi

İDARE HEYETİ

	Başkan	Hacı Arif Bey Meclis-i Umur-ı Sıhhiye İkinci Başkanı		Sekreter (Umumi Katip)	Feridun Bey Hariciye Nezareti Siyasiye Müdürü Umuru
	Başkan Yardımcısı	Nuriyan Efendi Şura-yı Devlet Üyesi		Veznedar	M. Foster Osmanlı Bankası Genel Müdürü (Geçici olarak görevi yardımcısı Haas'a bırakmıştır.)
	Başkan Yardımcısı	Dr. Sarell Mekteb-i Tıbbiye Muallimi		Veznedar	M. Van Haas Osmanlı Bankası Müdiri Muavini

MUAVENET (İANE) HEYETİ

	Eşref Efendi Meclis-i Umuru Sıhhiyeden		Dr. Bardoletti Merkez Komite Üyesi
---	---	---	---

Dr. Servicen
Merkez Komite Üyesi

Nuri Bey
Mabeyn Katiplerinden

Dr. Dickson
İngiliz Sefareti Tabibi

Dr. Sevastopoulo
Merkez Komite Üyesi

M. Leval
Altıncı Daire-i Belediye'de (Beyoğlu
Belediyesi) Mühendis

General Mott
Merkez Komite Üyesi

V.B. Barrington Kennett
Stafford House Komitesi Komiseri

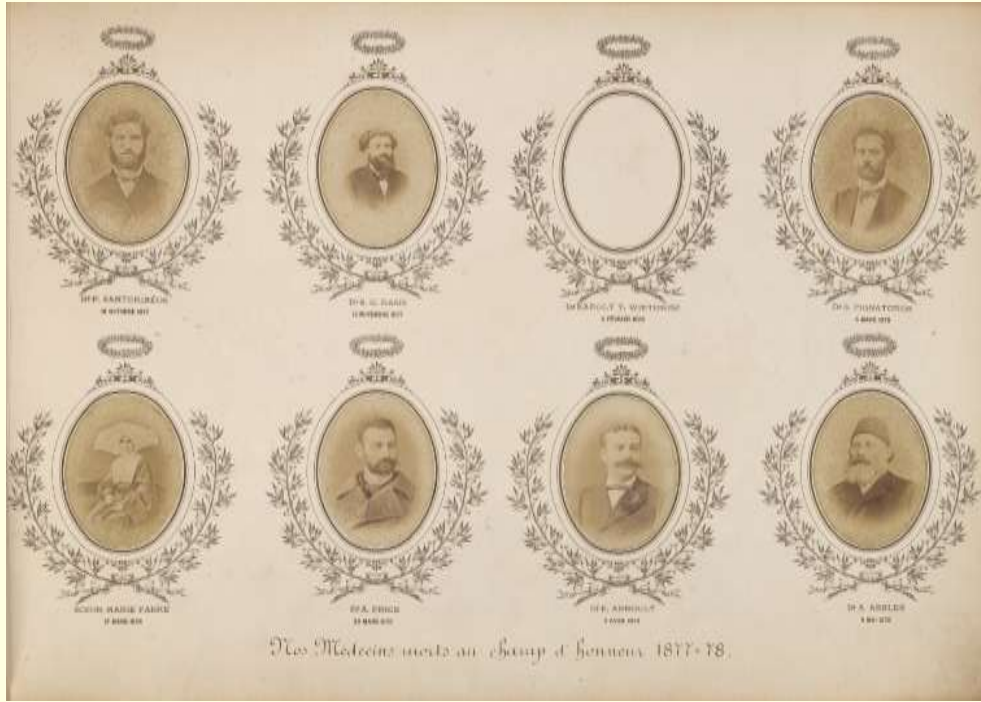
Deltasuda Faik Paşa
Eczacı
Sihhiye-i Askeriye Azasından

Dr. Peştemalciyan
Merkez Komite Üyesi

2 Numaralı Fotoğraf

İkinci sayfada, 1877-1878 şeref alanında hayatını kaybeden sağlıkçıların fotoğrafları ve vefat tarihleri yer almaktadır. Fotoğrafta Dr. P. Santorinéos, Dr. S.C. Rasis, Dr. S Pignatoros, Hemşire Marie Fabre, Dr. A. Price, Dr. E Arnoult, Dr. A. Abeles bulunmaktadır. Dr. Karoly Y. Wietorisz'in ise ismi bulunup fotoğrafı yer almamaktadır. Şıpka'da kurulan 2 Numaralı Seyyar Hastanede görevli yardımcı hekimler; Dr. Panayotti Santorinéos(18 Ekim 1877)tifüsten, Dr. Spridion Pignatoros (04 Mart 1878) dizanteriden hayatını kaybetmiş, cerrah Dr. A. Price (29 Mart 1878) ve Dr. Karoly (04 Mart 1878), 6 Numaralı Seyyar Hastanede (Erzurum), Dr.A.Abeles (09 Mayıs 1878) ise Edirne'deki Askeri İdadiye Geçici Hastanesi görevinde vefat etmiştir.^{16,17} Albümde vefat eden Dr.S.C.Rasis (15 Kasım 1877), Dr.E. Arnoult (06 Nisan 1878) ve Hemşire Marie Fabre'nin (17 Mart 1878) fotoğrafları da yer almaktadır (**Şekil 2**).

Şekil 2. Şeref Alanında Ölen Sağlıkçılarımız 1877-1878

3 ve 4 Numaralı Fotoğraflar

Şekil 3. Merkez Komite Toplantı Odasına Giriş (Dolma Bahçe)

Şekil 4. Merkez Komite Toplantı Odası Dolmabahçe Sarayı

Sultan II. Abdülhamid tarafından himaye altına alınan Cemiyet'e toplantılarını yapmak üzere Dolmabahçe Sarayı'ndaki Paşa Dairesi tahsis edilmiştir (Şekil 3 ve 4). Cemiyet üyeleri Sultan'ın himayesi ve Paşa Dairesi'nin toplantılar için tahsis edilmesi hakkındaki iradelerine karşı minnetlerini bildirmişlerdir (Belge 1).¹

Belge 1. H.05.06.1294 tarihli Beşiktaş Sarayı Paşa Dairesinde Toplanması Hakkında Belge. CDA (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi) Y.PRK. ASK.1-28.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda Sırlarla yaptığı savaştan hemen sonra İngiltere'nin kendi çıkarları gereği kurulan Stafford House Komitesi Hasta ve Yaralı Türk Askerlerine Yardım Cemiyeti'nin (Stafford House Committee for The Relief of Sick and Wounded Turkish Soldiers) Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin teşkilatlanmasında önemli etkileri olmuştur. Stafford House Komitesi tarafından Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kuruluş aşamalarında görev almak üzere 30 kadar operatör doktor ve hemen hemen aynı sayıda organizatör gönderilmiştir. (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda kendi menfaatlerine dokunulmadığı sürece tarafsız kalacağını açıklayan fakat Rusların Karadeniz'den Akdeniz'e geçiş deniz yollarına hâkim olmasını da istemeyen İngiltere hem olaylara kendi menfaatleri doğrultusunda müdahil olmak hem de Ruslara karşı Osmanlı Devleti'nin mağlubiyeti söz konusu olursa taraf olduğunu göstermek amacıyla savaşın başından itibaren insanî yardım kuruluşlarıyla Osmanlı Devleti tarafında faaliyette bulunmuştur. Bu kapsamda İngiltere'nin Sutherland Dükü tarafından Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda Sırlarla yaptığı savaşın hemen ardından "Stafford House Komitesi Hasta ve Yaralı Türk Askerlerine Yardım Cemiyeti (Stafford House Committee for The Relief of Sick and Wounded Turkish Soldiers)" adında bir cemiyet kurulmuştur.)¹³

Stafford House Komitesi Komiseri Barrington-Kenneth 23 Haziran 1877'de, Dr. Baron Mundy ise 12 Eylül 1877'de Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez Komitesi şeref üyeliğine getirilmiş ve birkaç ay sonra aktif üye olmuşlardır. Viyana Üniversitesi Askeri Sıhhiye Profesörü ve Malta Şövalyeleri (Saint John Şövalyeleri-The Order of Malta) baş cerrahı olan Baron Mundy, seyyar hastanelerin kuruluşu ve organizasyonu konusunda önemli tecrübeleri olan isimlerden biridir.⁴

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez Komitesi'nin 13 Ekim 1877 tarihli oturumunda 20 maddeden oluşan Dahili Talimatname kabul edilerek, Muavenet Komitesine bağlı olarak çalışacak dört ihtisas Komisyonu kurulması kararlaştırılmıştır. Her birinde bir raportör olmak üzere teşkil edilen bu komisyonlar önem sırasına göre şu şekildedir:⁴

1. *Seyyar-Sabit Hastane Teşkilatı ve Cerrah İmtihanı*: Raportör Dr. Bartoletti, Dr. Baron Mundy, Dr. Serviçen, Dr. Sivastopoulo, Mösyö Leval (19 Haziran 1878'den sonra).

2. *Alım-Satım ve Sevk*: Raportör Dr. Peştemalciyan (13 Ekim-1 Aralık 1877), Faik Paşa (1 Aralık 1877'den sonra), Dr. Eşref Bey, Dr. Aziz Bey, Mösyö Leval (1 Aralık 1877'den sonra).

3. *Tıbbi İstatistik*: Raportör Faik Paşa (13 Ekim-1 Aralık 1877), Dr. Peştemalciyan (1 Aralık 1877 sonrası), Dr. Dickson, Mösyö Leval, Dr. Baron Mundy (14 Kasım 1877 sonrası).

4. *Genel Teftiş*: Raportör General Mott Nuri Bey, VonHaas.

Birinci Komisyonun görevleri kapsamında, Cemiyet tarafından Osmanlı-Rus Harbi sırasında İstanbul'da 12 ve taşrada 15 olmak üzere toplam 27 hastane tesis edilmiştir (**Tablo 2**).^{10,16,17,19,20}

Tablo 2. Hilal-i Ahmer tarafından tesis edilen hastaneler

Başkentteki Sabit Hastaneler ve Mülteci Hastaneleri	Taşradaki Sabit-Geçici ve Seyyar Hastaneler
1. Kavak Hastanesi	1. Varna Geçici Hastanesi
2. Beylerbeyi Hastanesi Paşa Dairesi	2. Varna Türk-Mısır Geçici Hastanesi
3. Beylerbeyi Hastanesi Mızık Dairesi	3. Edirne Askeri İdadiye Geçici Hastanesi
4. Beylerbeyi Hastanesi Ağalar Dairesi	4. Edirne Askeri Belediye Geçici Hastanesi
5. Gülhane Hastanesi	5. Selanik İslahane Hastanesi Lebovicz Servisi
6. Çinili Köşk 1 Numaralı Baraka Hastanesi	6. Selanik İslahane Hastanesi Weber Servisi
7. Paşabahçe Hastanesi	7. Stoker Hastanesi (Tahliye servisi)
8. Üsküdar Şemsi Paşa Hastanesi	8. Sivastopol ve Dallas Hastanesi (Şıpka)
9. Üsküdar Nakilbend ve Tunuslu Hastaneleri	9. Goldstein Hastanesi (Orhaniye- Kazanlık)
10. Kumbarhane Hastanesi	10. Heinrich Hastanesi (Razgirat)
11. Sirkeci İskelesi Kadın Mülteci Hastanesi	11. Sarell Hastanesi (Orhaniye, Kemerli, Taşkesen, Sofya)
12. Takiyeddin Paşa Hastanesi	12. Roy Hastanesi (Erzurum)
	13. Cuma Dr. Antoniadis Hastanesi ve Cuma Hastanesi Yaralı Tahliye Servisi
	14. Dr. ColonnaCeccaldi Sağlık Treni
	15. Sirkeci Dr. Mundy ve Dr. Mautner Hastanesi

Kavak Hastanesi

İstanbul'da tesis edilen Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti hastanelerinden biri olan Kavak Hastanesi, Anadolu Kavağı yakınlarında bulunan Kavak tahaffuzhanesinin hastaneye dönüştürülmesiyle oluşturulmuştur (**Şekil 5**).

Hastane her biri sekiz odadan oluşan, altı büyük odadan oluşur, hasta kapasitesi 260 kişi olacak şekilde yatak ve malzemeye donatılmıştır. Hastane yönetici kadrosu, Baştabip: Dr. Photiades; Hekimler: Dr. L. Girerd, Dr. Choffe; Yardımcı hekim: Dr. Argyropulo'dan oluşmaktadır.¹⁶ Sultan Abdülhamid Kavak Hastanesi'nde hasta naklinde kullanılmak üzere Cemiyet'e bir buharlı gemi tahsis etmiştir.⁴

Şekil 5. Kavak Hastaneleri-Boğazın Yüksek Kısımları

Beylerbeyi Sarayı ve Hastaneleri

Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılan ve yaklaşık iki yıl süren inşasının ardından 21 Nisan 1865 Cuma günü kullanıma açılan Beylerbeyi Sarayı, padişahların sayfiye mekânı ve devlet adamlarının, hükümdarların ağırlandığı bir konukevi olarak kullanılmıştır. Dönem içerisinde farklı kurum ve kuruluşların kullandığı ve günümüzde bütünlüğünü önemli ölçüde yitirmiş olan Beylerbeyi Sarayı'nın orijinalliyi kaybolmuş ve bazı kısımlarında tamamen ortadan kalkmıştır. Boğaziçi Köprüsü'nün yapımı sırasında da sarayın bahçeleri parçalanmıştır. Sarayın günümüzde mevcut olmadığı belirlenebilen aslı birimlerinden birkaçı Geyiklik, Has Ahır, Aslanhâne, Tavukluk ile Paşalar, Mızık ve Ağalar daireleridir.^{16,21}

Şekil 6. Beylerbeyi Sarayı ve Beylerbeyi Hastaneleri

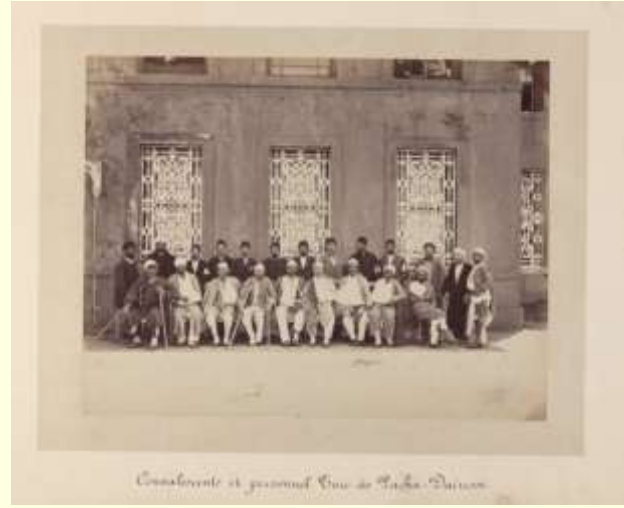
Şekil 7. Beylerbeyi Sarayı'nın bir kanadı

Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından İstanbul'da yaralı askerler için kurulan ikinci hastane Beylerbeyi Hastanesi'dir. Hastane Beylerbeyi Sarayı'nın Paşa, Mızık ve Ağalar koğuşlarından oluşmaktadır (**Şekil 6 ve 7**). Hastane ilk daire olan Paşalar Dairesi'nin hasta kabulüne başlamasıyla birlikte 2 Eylül 1877'de resmi olarak açılmıştır. Mızık Dairesi 3 Ekim 1877, Ağalar Dairesi ise 16 Kasım 1877'den sonra faaliyete başlamıştır (**Şekil 8 ve 9**). Bu hastanede, Dr. Peştemalciyan Efendi; Paşa ve Mızık Daire'lerinden, Dr. Sevastopouloise Ağalar Dairesi dairesinden sorumlu olarak görevlendirilmiş ancak Dr. Sevastopoulo'nun acil olarak Şıpk'a'ya gönderilecek seyyar hastanenin başında görevlendirilebileceğini bildirmesi üzerine Beylerbeyi Hastanesi'nin işleri büyük ölçüde Dr. Peştemalciyan tarafından yürütülmüştür. Açılıştan iki gün sonra 4 Eylül Salı günü Şıpk'a'dan 100 yaralı asker gelmiş ve hemen tedavilerine başlanmıştır. 3 Ekim 1877'den itibaren Mızık Odası da hastaneye dönüştürülmüş ve 20 Ekim 1877'e kadar Kavak Hastanesi personeli ile buraya taşınmıştır (**Tablo 3 ve 4**).^{4,16}

Beylerbeyi Sarayı'nın ön kısmında Paşa Dairesi, bir giriş katı ve bu katın üstündeki ikinci bir kattan oluşan taş bir yapıdan ibarettir. Paşa dairesinin zemin katında, müdür odası, ameliyathane, çamaşırhane, hastan üniforması deposu, laboratuvar, eczane gibi birimler yer alırken, rıhtıma doğru olan odaların birkaçı ile üst katta yer alan odalar tümüyle hasta yatakları ile doldurulmuştur. Yine taştan yapılmış diğer bir bina olan Mızık Dairesi ise bir zemin kat ve bu katın üzerinde bulunan iki ayrı kattan oluşmaktadır. İlk ve ikinci kat hasta ve yaralılarla ayrılmış iken, en üst katta genel muhasebe odası, nöbetçi doktor odası ve ameliyathane bulunmaktadır.¹⁶

Şekil 8. Beylerbeyi'ndeki Paşa ve Mızika Dairesi Hastaneleri

Şekil 9. Paşalar Dairesinde Tedavi Görenler ve Personel

Tablo 3. Beylerbeyi Hastanesi Birinci Bölüm- Paşa ve Mızika Dairesi Personeli

Paşa Dairesi			Mızika Dairesi		
A Takımı: 65 yatak	Başhekim	Dr. Euthyboule	A Takımı: 68 yatak	Başhekim	Dr. L. Girerd
	Cerrah Muavini	Mustafa Efendi		Cerrah Muavini	Sadık Efendi
	Eczacı	P. Roussi		Eczacı	A. Panayotidi
B Takımı: 67 yatak	Başhekim	Dr. J. Baldrian	B Takımı: 64 yatak	Başhekim	Dr. A. Choffe
	Cerrah Muavini	Rifat Efendi		Cerrah Muavini	Kris Efendi
	Eczacı	G. Yorghidi		Eczacı	J. Amoury
C Takımı: 71 yatak	Başhekim	Dr. G. M. Phocas	C Takımı: 54 yatak	Başhekim	Dr. Ph. Photiades
	Cerrah Muavini	Ali Efendi		Cerrah Muavini	Akif Efendi
	Eczacı-şef	A. Stamadiatis		Eczacı	Sp. Cousouri
			D Takımı: 99 yatak	Başhekim	Dr. C. Petychaki
				Cerrah Muavini	Yahya Efendi
				Eczacı	J. Zoides
Toplam: 488 yatak					

Beylerbeyi Hastanesi İkinci Bölüm Ağalar Dairesi olarak geçmektedir (*Şekil 10 ve 11*). Ağalar dairesi 3 servisten oluşmaktadır. Baştabibi Dr. Sevastopoulo olan hastanenin personeli 3 klinik şefi, 3 yardımcı cerrah ve 3 eczacıdan oluşmaktadır (*Tablo 4*).¹⁶ 13 Mayıs 1878 itibarıyla, Ağalar Dairesinde 275'i yaralı ve 556'sı hasta olmak üzere 831 asker tedavi edilmiş ve bunlardan 56 kişi hayatını kaybetmiştir (*Şekil 11*).¹⁹

Tablo 4. Beylerbeyi Hastanesi İkinci Bölüm -Ağalar Dairesi Personeli

Personel	A Servisi	B Servisi	C Servisi
Klinik Şefi	Dr. Calligas	Dr. Pappaduka	Dr. Kuzoviç
Yardımcı cerrah	Bay Anemoyani	Bay Nazabetyan	Agop Ağa
Eczacı	Bay Matkoviç	Bay Della Porta	Oğul Calligas

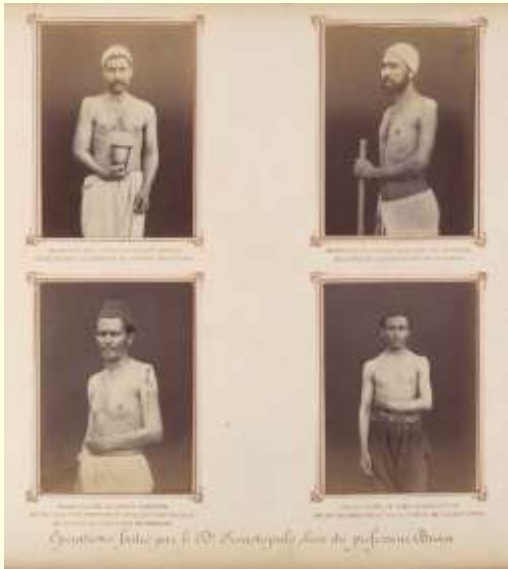

Şekil 10. Beylerbeyi Ağalar Dairesi Hastanesi

Şekil 11. Beylerbeyi Ağalar Dairesi Hastanesinde bir ameliyat

Ağalar Dairesinde çoğunluğu ateşli silah yaralanması olan birçok ameliyat yapılmıştır.¹⁹ Beylerbeyi Hastanesi Ağalar Dairesinin baştabibi olan Dr. Sevastopoulo, konuşmanın motor yönü, yani konuşmanın anlamlı seslere dönüştürülmesi işlevinin, beyinde sol frontal lobun arka alt bölümünde gerçekleştiğini ortaya koyan ve daha sonra bu alana kendi ismi verilen Fransız hekim Pierre Paul Broca'nın (1824-1880) öğrencisidir.^{22,23} Dr. Sevastopoulo bu hastanede görev yaptığı dönemde birçok önemli ameliyat gerçekleştirmiştir, albümde ameliyat edilen bazı hastalara ait resimlere yer verilmiştir.

Şekil 12-13. Profesör Doktor Broca'nın Öğrencisi Dr. Sevastopoulo Tarafından Yapılan Ameliyatlar

Sepetçi Kasrı Kamp Alanı

Sepetçi Kasrı, Topkapı Sarayı'nın dış bahçesinde, kıyı alanında yer almaktadır. Günümüzde Yeşilay Genel Merkezi olarak kullanılan yapının, 1877-1878 yıllarında Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kamp alanı olarak kullanıldığı görülmektedir (Şekil 14).

Şekil 14. Sepetçi Kasrı Kampı

Seyyar Hastaneler ve Nakil Hastaneleri

Osmanlı ordusu sağlık teşkilatının zayıflığı Osmanlı-Rus Savaşı sırasında büyük sorunlara neden olmuş, yaralanan askerleri cephe gerisinde tedavi etmek için kurulan seyyar hastanelerin eksikliği Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti açtığı sekizi cephede ve biri cepheden gelenleri tedavi etmek üzere İstanbul'da olmak üzere toplam dokuz seyyar hastane (**Tablo 1**) ile Stafford House Komitesi'nin açtığı altı seyyar hastane ile giderilmeye çalışılmıştır.^{16,24} Seyyar hastaneler, gerektiğinde muhabere alanında yaralıları toplamak üzere gezici ambulans olarak ve geçici hastane şeklinde yaralı ve hasta askerlere ilk müdahaleyi yapmak üzere görevlendirilmişlerdir. Bu görevler içinde yer alan yaralı tahliyesi için tahsis edilen araç ve gereçler 3 ambulans arabası, 50 kırsal bölge sedyesi, 10 tamponlu sedye, altı eğitim ve altı yük atından oluşmaktadır (**Şekil 15**).⁴

Şekil 15. Hilal-i Ahmer Ambulansı (Seyyar Hastane) ile yaralı tahliyesi

Seyyar hastaneler, bir baş cerrah veya doktor ve ikinci bir cerrah, dört yardımcı cerrah, bir eczacı ve bir yardımcı eczacı, bir muhasebeci ve bir yardımcı muhasebeci, bir sedyecisi, iki onbaşı sedyecisi ve 24 sedyecisi hasta bakıcısı, altı hademe, altı seyis ve arabacı, bir imam ve ambulans personelinden oluşmaktadır (**Tablo 5**).^{4,16}

Tablo 5. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından cephelerde kurulan seyyar hastaneler ve nakil hastaneleri

Hastane	Yerleşke	Sorumlu doktor(lar)
1. 1 Nolu Nakil Hastanesi		Dr. Stoker
2. 2 Nolu Seyyar Hastane	Şıpka	Dr. Sevastopoulo ve Dr. Dallas
3. 3 Nolu Seyyar Hastane	Kızanlık-Orhaniye	Dr. Goldstein
4. 4 Nolu Seyyar Hastane	Hazergrad (Razgrad)	Dr. Heinrich
5. 5 Nolu Seyyar Hastane	Saha Hastanesi-Kemerli_Sofya	Dr. Sarell
6. 6 Nolu Seyyar Hastane	Erzurum	Dr. Roy
7. 7 Nolu Seyyar Hastane	Cuma	Dr. Antoniadès
8. Sıhhiye-Hastane Treni		Dr. ColonnaCeccaldi
9. Sirkeci Hastanesi Nakil Treni		Dr. Baron Mundy ve Dr. Mautner

9 Numaralı Seyyar Hastane (Sirkeci), Sirkeci tren istasyonunun yakınında deniz ve demir yoluyla gelen yaralılara hizmet vermek için kurulmuştur. Bu hastane için hasta yataklarının ve tıbbi malzemenin temini ve hastanede çalışacak cerrahların görevlendirilmesi ve hastane idaresi Stafford House Komitesi tarafından üstlenilmiştir.²⁴ Sirkeci Seyyar Hastanesi'nde başhekim olarak Dr. Baron Mundy, yardımcısı Dr. Mautner, cerrah olarak Dr. Hilsman ve Dr. Vaelchi, yardımcı cerrah olarak Dr. Rieck ve Dr. Briot, öğrenci cerrah olarak ise Ahmet Tevfik Efendi ve Ahmet Mustafa Efendi görev yapmıştır (**Şekil 16**).¹⁶ Bu hastane aslında tam olarak bir ilk yardım servisi gibi çalışmıştır. Sağlık durumları stabil hale gelen hasta ve yaralılar tedavilerinin devamı için İstanbul'daki diğer hastanelere tahliye edilmişlerdir. Bu albümde resmi bulunan İstanbul'daki bir diğer seyyar hastane olan Mundy Baraka Hastanesi 4 Aralık 1877 tarihinde Stafford House Komitesi görevlilerine teslim edilmiş ve 6 ay süresince bu komitenin elinde kalmıştır. (**Şekil 17**).²⁴

Şekil 16. Kızılayın 9. Seyyar Hastane Personeli (Dr. Mautner)**Şekil 17.** Dr. Baron Mundy Baraka Hastanesi

Albümde İstanbul dışında doğu cephesinde yer alan Erzurum'da kurulan seyyar hastanede (6 numaralı Seyyar Hastane) görev yapan hekimlerin bir fotoğrafı da yer almaktadır (**Şekil 18**). Erzurum'daki Seyyar Hastane'de Dr. Roy başhekim olarak, Dr. Amundsen, Dr. A. Price, Dr. Karoly, Dr. Şakir, Dr. Holmboe, Dr. Thaulow, Dr. Tscherning ve Dr. Sanberg cerrah olarak görev yapmıştır. Hastanede ayrıca, Bay Sidot Baş eczacı, Bay Habip Bahaş ikinci eczacı, Bay Caratti muhasebe sorumlusu, Bay Matteo ambarcı ve baş teskereci, Hüseyin Bey diğer baş teskereci olarak görev yaparken, 12 hemşire de görev almıştır.¹⁶ Erzurum Seyyar Hastanesi'nde görev alan hemen tüm personelde çeşitli hastalıklar baş göstermiştir. Özellikle tifüs, sivil halkta olduğu gibi, birlikler arasında da büyük ölümlere neden olmuştur. Dr. Roy dâhil, yedi hekimden

dördü kısa sürede tifüse yakalanmış ve yatağa düşmüştür.¹⁶ Dr. Roy ve ekibi çok önemli üç personelini ve iki cerrah Karoly ve Price ile teskereci başı Savo'yu da kaybetmesine rağmen yaklaşık altı ay süren görevleri sırasında önemli çalışmalar yapmışlardır.¹⁶

Şekil 18. Bayburt ve Erzurum Seyyar Hastanesi Doktorları

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetinin cephe gerilerinde kurduğu seyyar hastanelere ilave olarak altı adet de sabit hastane kurulmuştur (**Tablo 2**). Bunlardan bazılarında Stafford House Komitesi ve Mısır Hilâl-i Ahmeri ile birlikte çalışılmıştır.^{16,24}

Bu altı hastaneden biri olan Selanik Hastanesi'nde (**Şekil 19-20**) Dr. A.S. Eccles, Dr. W.H. Baresford, Dr. S.F. Clement, Dr. C. Roe cerrah olarak görev yapmıştır (**Şekil 19 ve 20**). Bay Spanopoulos hasta bakıcı olarak görev yaparken ve Türk yardımcıları da bulunmaktadır. Hastane Op. Dr. Eccles tarafından yüksek konumu ve sağlıklı hijyenik şartları için seçilen Mithat Paşa'nın Yetimhanesi'nde kurularak faaliyete geçmiştir. Savaş sırasında Süleyman Paşa'nın geri çekilen kuvvetlerinden birçok yaralı ve hasta asker de dahil olmak üzere hastanedeki 150 yatağın hemen hepsi çok kısa bir sürede yaralılarla dolmuştur.²⁴

Şekil 19. Selanik'teki Hilal-i Ahmer Hastanesi

Şekil 20. Selanik Hastanesinde bir hasta koğuşu

21 Numaralı Fotoğraf

Merkez Komite'nin yürüttüğü işlerden biri de gelen yardımlarla hastanelerin ihtiyaçları olan malzemelerin temini ve dağıtımı olmuş, depo işlemleri titizlikle yürütülmüştür (**Şekil 21**). İkinci ihtisas komitesi depolardan sorumlu iken dördüncü komisyon denetimlerini yapmıştır. Depo faaliyetleri Tophane'de yürütülmüştür. Merkez depoda; N. Caras (müdür), Boyacıyan, Christopoulos, Ferhat Efendi, Wetchinian görev yapmışlardır.⁴

22 Numaralı Fotoğraf

Albüm son olarak komite üyelerinin birlikte yer aldığı fotoğraf ile bitmektedir.1877 senesinde Osmanlı ve ecnebilere muhtelifen teşekkül ve Hilal-i Ahmer namını ahzeden heyet.^{8,25} Birinci Sıra, Soldan Sağa: Mabeyn kâtiplerinden, Nuri Bey, Umur-ı sıhhiye müfettişi-ı umumisi Dr. Bartoletti, Şurayı Devlet Azasından Nuriyan Efendi, Umur-ı Sıhhiye Reis-i Sanisi Dr. Arif Bey, Mekteb-i Tıbbiye müderrislerinden Dr. Sarel, Osmanlı Bankası müdir-i umumisi Foster, Stafford House Komitesi Komiseri Barrington Kennett, Harbiye Umur-ı Siyasiye Müdürü Feridun Bey (en sağda). İkinci Sıra, soldan: Dr. SevastopoluLeval, Sıhhiye-i Askeriyeden Della Suda Faik Paşa, Umur-ı Sıhhiye azasından Eşref Efendi, Amerikalı General Mott, Osmanlı Bankası Müdür Muavini Has, Dr. Peştimalcıyan Paşa. İkinci sıranın en sağında olan 1 kişi ve 3. sırada olan 4 kişinin kim oldukları belirlenememiştir (**Şekil 22**).

Şekil 21. Hilal-i Ahmer Dükkan ve Depoları

Şekil 22. Merkez Komite Grubu ve Sekreterleri

Tartışma

Albümde yer alan Hilal'i Ahmer Cemiyetinin 1878-1879 döneminde yürütülen faaliyet, kişi ve kurumlara yönelik yer alan fotoğraflar döneme ışık tutan orijinal bir eser olması nedeniyle önemli olduğu değerlendirilmektedir. Başta döneme yönelik önemli kaynaklar olan Mecruhin ve Mardayı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti Sabit ve Seyyar Hastaneleri: 1877-1878 isimli raporu ve Stafford House Komitesi Hasta ve Yaralı Türk Askerlerine Yardım Cemiyeti raporu olmak üzere ilgili literatür üzerinden fotoğraflara ait ayrıntılı bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Albümde Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez Komite Üyeleri'ne ait olan 1. fotoğrafta 17 kişinin fotoğrafı olduğu görülmektedir. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez Komitesi ilk teşkil edildiğinde idare ve muavenet heyeti olara 11 kişi olarak planlanmış ve gerektiğinde bu sayının arttırılabileceği ifade edilmiştir. Bununla birlikte Hüseyin Ada tarafından yapılan tez çalışmasında Merkez Komitesinin 11 kişi olarak

planlandığı ancak zaman içerisinde 19'a çıkarıldığı ifade edilmektedir.⁴ 14 Nisan 1877'de seçilen Merkez Komite Üyelerinden olan Kırmılı Aziz Bey (Mektebi Tıbbiye Hocalarından) ve ihtiyaç üzerine sayısı arttırılan üyelerden olan Dr. Baron Mundy'nin fotoğrafı bulunmamaktadır.⁴

İkinci fotoğrafta yer alan 1877-1878 şeref alanında hayatını kaybeden sağlıkçılarla beraber aynı dönemde Erzurum İngiliz Hastanesi'nde Dr. Guppy ve Dr. Pinkertonun tifüs nedeniyle öldüğü ve çok sayıda kişinin enfeksiyondan etkilendiği anlaşılmaktadır.^{19,24} Ancak fotoğraflarda yer almamıştır.

Cemiyet tarafından Osmanlı-Rus Harbi sırasında kurulan hastanelerle ilgili olarak Derya Şimşek tarafından yapılan çalışmada İstanbul'da 13 cephe gerisinde 15 olmak üzere 28 hastane olduğu bilgisine yer verilmiştir.¹⁰ Araştırmamızda ise İstanbul'da 12 toplamda 27 hastaneye ait bilgilere ulaşılabilmektedir. Bahsedilen çalışmada hastane isimleri verilmemesi için karşılaştırma yapılamamıştır. Ancak farkın kurulan hastanelerin bazı bölümlerinin farklı bir hastane olarak değerlendirilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Arşiv belgeleri ve raporlarda Kavak Hastanesi'nin 22 Ağustos 1877'de faaliyete geçtiği ve 210 hasta ve yaralı kabul ettiği bilgisi yer almaktadır. Hastanenin faaliyete başlamasından hemen birkaç gün sonra, İngiliz Kızılhaç'ının "Belle of Dunkerque" adlı gemisi 58 hasta daha getirerek, hastaneyi doldurmuştur. Sultan II. Abdülhamid tarafından bu hastanenin sahip olduğu imkânların yaklaşan kış koşullarında gerekli şartları sağlayamayacağı değerlendirilerek hastanenin Dr. Sevastopoulo ile Dr. Eşref Efendi sorumluluğunda Beylerbeyi Hastanesi'ne tahliyesine karar verilmiş ve 3 Ekim'de Kavak Hastanesinin tüm faaliyetleri sonlandırılmıştır. Kavak Hastanesine hizmet verdiği 53 gün boyunca, 430'u yaralı olmak üzere toplam 490 hasta yatırılmış, bu hastalardan 373'ü iyileşerek taburcu olurken ve 18 kişi de hayatını kaybetmiştir.^{16,19}

Beylerbeyi Hastanesi Paşa ve Mızıkta Dairelerinde, 31 Mayıs 1878 itibarıyla 1.486'sı hasta ve 1.120'si yaralı olmak üzere 2.606 asker tedavi edilmiş ve bunlardan 285'i şehit olmuştur.³ Hasta ve yaralıların çok fazla olduğu dönemler olmakta ve bazen göreve devam edeceklerin bölgeye yönlendirilmesi için askeri mercilerin emrini bekleme zorunluluğunun günlerce sürmesi nedeniyle hasta ve yaralılar taburcu edilememiştir. Böyle dönemlerde ek yatakların da konulmasıyla yatak sayısı hastanenin yatak sayısı 540'a kadar çıkmıştır.¹⁶ Yaralı ve hasta sayısında büyük artışların yaşandığı Kasım 1877'de Beylerbeyinde geçici bir seyyar hastane de kurulmuş ve bu seyyar hastane 16 Kasım 1877 ile 13 Mayıs 1878 tarihleri arasında hizmet vermiştir.

Beylerbeyi Hastanesi İkinci Bölüm Ağalar Dairesi'nde 13 Mayıs 1878 itibarıyla, 275'i yaralı ve 556'sı hasta olmak üzere 831 asker tedavi edilmiş ve bunlardan 56 kişi hayatını kaybetmiştir.¹⁹

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetinin cephe gerilerinde kurduğu seyyar hastanelere ilave olarak kurulan Selanik Hastanesi'nde Savaş sırasında Süleyman Paşa'nın geri çekilen kuvvetlerinden birçok yaralı ve hasta asker de dahil olmak üzere hastanedeki 150 yatağın hemen hepsi çok kısa bir sürede yaralılarla dolmuştur.²² 15 Mayıs- 30 Haziran 1878 tarihleri arasında Dr. Lebovicz'in Servisindeki verilere göre, 131 yaralı ve 9 hasta olmak üzere toplam 140 kişiyi yatan hasta mevcut iken bu hastalardan 36'sı iyileşmiş ve 7'si hayatını kaybetmiştir. Dr. Weber'in servisinde ise mayıs ayı boyunca 55'i yaralı toplam 59 kişiyi tedavi edilmiş, bu hastaların 41'i iyileşirken, dördü tedavi altında tahliye edilmiştir.^{16,19}

Kızılay tarafından Selanik'te kurulan hastane Balkan savaşı sırasında 6 Ekim 1912'de Leyli İttihat ve Terakki Mektebi'nde yeniden faaliyete geçirilmiştir. Yunanlıların işgali sonrası Belgrad'ta kurulan Uluslararası Kızılhaç Esirler Komisyonu'nun tavsiye ettiği Selanikli tüccarlardan, Feridolinye'nin başkanlığında teşkil edilen bir yardım komisyonu tarafından idare edilerek esir ve yaralı askerlerden başka göçmen hastalara da hizmet vermiştir.²⁶

Genel olarak kaynaklardan elde edilen bilgilerle fotoğrafların birbirini doğruladığı gözlemlenmiştir.

Sonuç

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sırasında Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti canlandırılmış ve birçok faydalı faaliyetlerde bulunmuştur. Osmanlı Ordusu'nun sağlık hizmetlerinin idamesi için Osmanlı Devleti bünyesindeki sivil toplum kuruluşlarından faydalandığı gibi yabancı kuruluşların da yardımına izin verilmiştir. Seyyar ve sabit hastaneler kurulmuş, dönemin en modern binaları yaralı bakımı ve diğer sağlık hizmetleri için kullanılmış veya yeniden inşa edilmiştir. Osmanlı Devleti bünyesindeki sağlık faaliyetlerinin organizasyonunda birçok yabancı uyruklu bilim ve siyaset adamları görev almış, sağlık alanında yabancı devletlerle iş birliği yapılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde girdiği 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşının, Cenevre Sözleşmesi'nin imzalanmasından sonra sözleşmeyi imzalayan iki büyük devlet arasında gerçekleşen ilk büyük savaş olması nedeniyle dünya harp tarihinde önemli bir yeri vardır. Bu savaştaki sağlık hizmetleri ise yapılan uluslararası anlaşmalara ve yeni hukuki düzenlemelere uyma zorunluluğu açısından tarihte önemli yere sahiptir. Yapılan çalışmada birincil tarihi kaynak olarak 1878 yılında yayımlanan albümdeki fotoğraflar eşliğinde döneme ışık tutulmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırma kapsamında elde edilen tarihsel bilgilerle albüm fotoğraflarının birbiriyle uyumlu olduğu görülmüştür. Hilal-i Ahmer Cemiyetinin kuruluş dönemine ait yazılı bilgilerin fotoğraflarla görsel olarak ifade edilmesinin literatüre zenginlik kazandırdığı ve ilgili dönemdeki sağlık faaliyetlerinin ve dönemin şartlarının ortaya konulmasında önemli rol oynadığı düşünülmektedir.

Bilgi

Bu çalışma 11. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri'nde (18-21 Haziran 2019, Kırşehir) sözlü bildiri olarak sunulmuştur. Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırmacı Katkı Oranı Beyanı

Eray Serdar Yurdakul: Fikir, tasarım, denetleme, veri toplama ve işleme, yorum, kaynak taraması, makalenin yazımı, eleştirel inceleme.

Nuray Güneş: Fikir, tasarım, veri toplama ve işleme, analiz ve yorum, kaynak taraması, makalenin yazımı, eleştirel inceleme.

Fatih Namal: Tasarım, veri toplama ve işleme, analiz ve yorum, kaynak taraması, makalenin yazımı, eleştirel inceleme.

Kaynaklar

- 1.kizilay.org.tr [Internet]. Neler yapıyoruz. Available from: <https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz#:~:text=Kuruldu%C4%9Fu%201868%20y%C4%B1l%C4%B1ndan%20bu%20yana,%2C%20sosyal%20hizmetler%2C%20sa%C4%9Fl%C4%B1k%2C%20ilk> [Accessed: 06.01.2021].
2. Özaydın Z. Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Salnamesi. İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Deontoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 1987.
3. Ünver AS. Hilal-i Ahmer'in Kuruluş, İnkişafı ve Hizmetleri Tarihi Üzerine. Ünver AS, editör. Tıp Tarihi Yıllığı II. İstanbul: İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fak.Yay.; 1983.
4. Ada H. OsmanlıDevletinin Hizmetinde İlk Modern Osmanlı Sivil Toplum Örgütü: Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (1868-1911). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi). İstanbul, 2011.
5. Mithat A. Hilâl-i Ahmer: Cemiyet-i İnsaniyenin Tarihi. Mithat A, editör. İstanbul: Kırk Anbar Matbaası; 1296.
6. Şimşek M. Hilal-i Ahmer Cemiyeti Sarayönü Çiftliği. Tarih Araştırmaları Dergisi 2019;38(66):419-443.
7. Saygılı S. Türk Kızılay'ının Kurucusu: Dr. Abdullah Bey. Saygılı S, editör. Ankara: Türk Kızılayı yayınları; 2010.
8. Karal Akgün S, Uluğtekin M. Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a. Karal Akgün S, Uluğtekin M editors. Ankara: TDV Yayıncılık- Alternatif Ajans; 2002.
9. Türkmen Z. Balkan Savaşlarında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Osmanlı Ordusuna Yönelik Sağlık Hizmetleri. Belleten 2004;68(252):483-518.
10. Şimşek D. II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Teşkilatlanması. Turkish Studies International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 2015;10(5):307-318

11. Çapa M. Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925). Ankara: Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Rıhtım Ajans & Yayınevi; 2010.
12. kizilay.org.tr [Internet]. Kurumsal: Tarihçemiz [Accessed: 10.04.2020]. Available from: <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz>
13. Dinçyürek SH. A Compassionate Episode in Anglo-Ottoman History: British Relief to the 93 refugees (1877-78). Dinçyürek SH, editör. İstanbul: Libra Yayıncılık; 2013.
14. Kırmızı A. Son Dönem Osmanlı Bürokrasisinde Akraba Ermeniler. ASAM Ermeni Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 2003;8:137-152.
15. Özgisi T. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Anadolu'ya Zorunlu Göçler ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Yardım Faaliyetleri. Journal of International Social Research. 2014;7(31):386-393.
16. Aux Blessés et Malades Militaires-Ambulances Fixes et Mobiles du Croissant Rouge 1877-1878 (Mecruhin ve Mardayı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti Sabit ve Seyyar Hastaneleri: 1877-1878), İstanbul: Hilal-i Ahmer Raporu Cilt: 3; 1878.
17. Yurdakul ES. Kızılay'ın İlk Hastaneleri (1877-1878): Yatan Hastalarda Görülen Enfeksiyonlar ve Mortalite Oranları. Türk Mikrobiyoloji Cem Derg 2019;49(2):104-112.
18. Belge 1. H.05.06.1294 tarihli Beşiktaş Sarayı Paşa Dairesinde Toplanması Hakkında Belge. CDA (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi) Y.PRK.ASK.1-28.
19. Yurdakul ES. The Red Crescent Establishment Period (1877-1878 Ottoman-Russian War): Mortality rates in surgical interventions and various injuries. PamMed J 2019;12:517-526.
20. Uçar M, Deniz S. Türk Tarihinde Askeri Sağlık Hizmetleri. TAF Preventive Medicine Bulletin 2012;11(1):103-118.
21. islamansiklopedisi.org.tr [Internet]. Beylerbeyi sarayı [Accessed: 20.05.2020]. Available from: <https://islamansiklopedisi.org.tr/beylerbeyi-sarayi>
22. Schiller F. Paul Broca: Founder of French anthropology, explorer of the brain. USA: Oxford University Press, 1992.
23. Friedrich P. ve ark. Fundamental or forgotten? Is Pierre Paul Broca still relevant in modern neuroscience?. Laterality: Asymmetries of Body, Brain and Cognition 2019;24(2): 125-138
24. Stafford House Committee For The Relief of Sick and Wounded Soldiers (Author): Report And Record Of The Operations Of The Stafford House Committee For The Relief of Sick And Wounded Turkish Soldiers – Russo-Turkish War, 1877-1878 [SHK Raporu]. London: Spottiswoode & Co., New-Street Square; 1879.
25. Yarman A. Osmanlı Sağlık Hizmetlerinde Ermeniler ve Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Tarihi. Yarman A, editör. İstanbul: Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı Yayınları; 2001.
26. Çapa M. Balkan Savaşında Kızılay (Osmanlı Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti. Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM) 1990;1: 89-115.